

Mezgitkale Anıtı'nın Mimari Özellikleri ve Olba Bölgesi'nin Kültürel Dokusu İçindeki Anlamı

Architectural Features of the Mezgitkale Monument and its Meaning in the Cultural Fabric of Olba Region

Bilhan SUBAŞI*

Öz: Mersin'in 80 km batısında, Susanoğlu beldesinin yaklaşık 13 km kuzeyinde, Öztürkmenli köyü sınırları içerisinde yer alan Mezgitkale Anıtı, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen iyi korunmuş yapılardan biridir. Her ne kadar yapının durumu oldukça sağlam olsa da yapıyla ilişkili bilgi veren bazı önemli mimari unsurların da çevreye yayılmış olduğu tespit edilmiştir. Yapı, tüm bu unsurlarla birlikte ele alınmış ve bir rekonstrüksiyon önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca yakın çevre ve Levant Bölgesi'ndeki benzer anıtlarla karşılaştırarak yapının fonksiyonu ile ilişkili kuşkular giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Mezgitkale'nin, özellikle Levant Bölgesi'ndeki tapınaklarla benzerlikler taşıdığı görüldüğü de, neden bir tapınak olamayacağı ve neden bir tapınak mezar olması gerektiği tartışılmıştır. Tartışmalar içerisinde yine Dağlık Kilikia Bölgesi'nde bulunan tapınaklar ile tapınak mezar yapılarının benzerlik ve farklılıkları, yerel kültürün özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bir yapının fonksiyonu belirlenirken yapının konumu ve sosyolojik değerlendirilmesi de göz önüne alınmalıdır. Tüm bu saptamalar sonucunda Mezgitkale Anıtı ve bu anıtlarla benzerlik gösteren yapıların Olba Bölgesi'nde tapınak olarak değerlendirilemeyeceği, Mezgitkale'nin bir çiftlik kompleksinin içerisinde yer alan anıtsal mezar yapısı olarak değerlendirilmesinin daha anlamlı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kilikia • Tapınak Mezar • Mezgitkale • Roma Dönemi

Abstract: Located 80 km west of Mersin, about 13 km north of the town of Susanoğlu, within the borders of Öztürkmenli village, the Mezgitkale monument is one of the well-preserved structures dating from the period of the Roman Empire. Although the condition of the building is quite intact, some important architectural elements that provide information about the building were found to have been scattered in the surrounding area. The building was analysed together with all these elements and a reconstruction proposal was made. In addition, by comparing it with similar monuments in the neighbourhood and in the Levant, attempts were made to eliminate doubts concerning the function of the building. Within these discussions, the similarities and differences of the temples and temple tomb structures found in the Rough Cilicia Region were evaluated by taking into account the characteristics of the local culture. As a matter of fact, while determining the function of a building, the location and sociological evaluation of the building should also be taken into consideration. In consequence, the monument of Mezgitkale and similar structures to this monument in the Olba region cannot be considered as a temple, and it is more meaningful to evaluate Mezgitkale as a monumental tomb structure located in a farm complex.

Keywords: Cilicia • Temple Tomb • Mezgitkale • Roman Period

* Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin. 0009-0007-0345-5704
bsubasi@mersin.edu.tr

Bu makale Mersin Üniversitesi, Arkeoloji ABD'de "Mezgitkale Anıtı (Mimarisi ve Sosyo Kültürel Çözümlemesi)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 18/12/2023 | Kabul Tarihi: 12/02/2024 ; Subaşı B. 2024. "Mezgitkale Anıtı'nın Mimari Özellikleri ve Olba Bölgesi'nin Kültürel Dokusu İçindeki Anlamı". *Cedrus XII*, 195-216.

Mezgitkale, Mersin il merkezine 80 km uzaklıktaki Susanoğlu beldesinin 13 km kuzeyinde bulunan Öztürkmenli köyü sınırları içerisinde (Fig. 1) inşa edilmiş ve oldukça iyi korunmuş anıtsal bir yapıdır. Yapının, Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'nde çok sayıda benzer örneği bulunmaktadır ve bunların tümü tapınak mezar olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte yapının görkemi ve mimari dekorasyonunda karşılaşılan bazı farklılıklar, Mezgitkale'nin bir tapınak olabileceği kuşkusunu da beraberinde getirmektedir (Fig. 2). Üstelik Levant Bölgesi'nde karşılaşılan benzer yapıların tapınak olması, Mezgitkale'nin fonksiyonu hakkındaki bu kuşkuları arttırmaktadır. Bu çalışmada Mezgitkale Anıtı'nın mimari ayrıntıları ele alınmakla birlikte, Dağlık Kilikia Bölgesi'nde karşılaşılan bu tip anıtların neden tapınak olamayacağı da tartışılmaktadır.

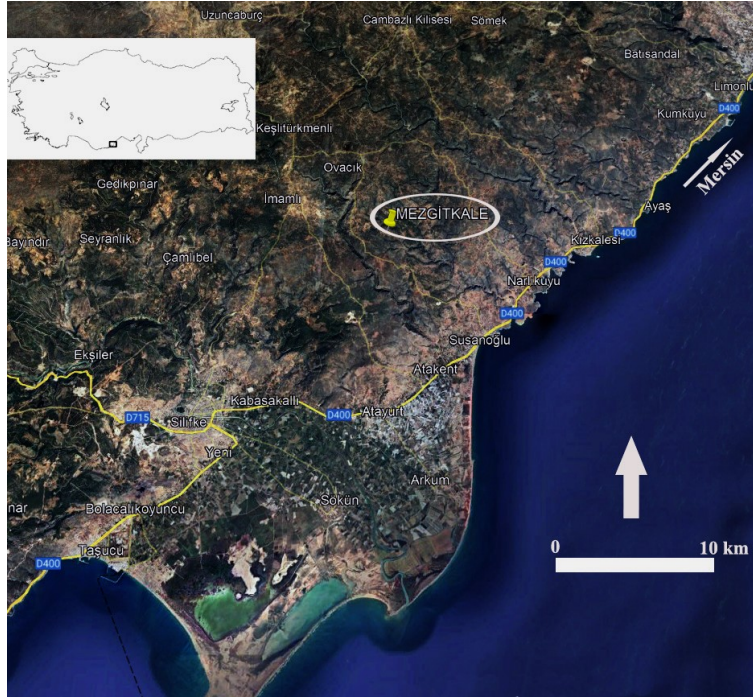

Fig. 1

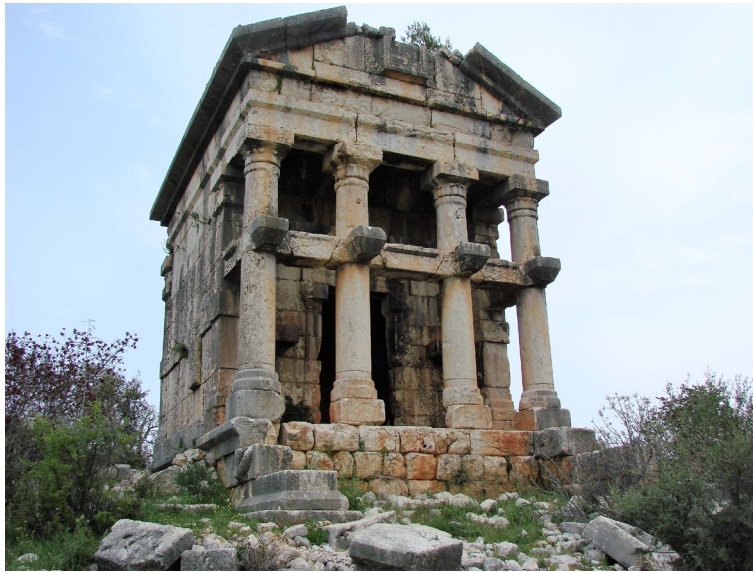

Fig. 2

Mezgitkale Anıtı Üzerindeki Araştırmalar

Kilikia Bölgesi'ndeki ilk gözlemler 19. yüzyılda Avrupalı gezginler yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yüzyılın ilerleyen sürecinde bilimsel çalışmalar da başlamıştır.

Bölgedeki araştırmalar her ne kadar eski olsa da 1980'lerde bölgeye gelen Hild ve Hellenkemper'e kadar Mezgitkale Anıtı'nın literatüre girmediği görülür¹. Bu çalışmalarında, anıtın ölçüleri ve üzerinde bulunan plastik süsleme unsurlarına değinip yapıyı tanımlayan araştırmacılar, bazı tespitler yapmışlardır. Bu tespitler arasında; kuzey cephede yer alan alçak kabartmanın sadak olarak değerlendirilmesi, *phallos*'tan bahsedilmesi, güney alınlık üzerinde yer alan kızaklı bölüme madalyon tanımlaması, başlıkların ise Korinth tipi olduğu ve sütunlar üzerinde bulunan konsollarda (üst kısımda tamburdaki deliklere göre) mezar sahiplerine ait olabilecekleri ifade edilen büst önerileri bulunmaktadır. Ayrıca araştırmacılar, bölgedeki tapınak ve mezarların tarihlemelerinden hareketle, yapıyı MS II yüzyıl - III. yüzyıl ilk yarısı arasına tarihlemiştir.

Christof Berns, mimari süslemeleri açısından yapıyı değerlendirmiştir². Yapıyı inceleyen Sarah Cormack, diğer bir araştırmacıdır³. Bu araştırmacılar da Mezgitkale'nin MS I.-III. yüzyıllar arasına tarihlenmesi gerektiği üzerine görüş beyan etmişler ancak güçlü tarihleme kriterleri tespit edemedikleri için, bu araştırmacıların isabetli öneri yapmaları veya tarihleme aralığını daraltmaları mümkün olamamıştır.

Serra Durugönül, güney alınlıkta bulunan kızaklı sistemden *clipeata imagolar* kapsamında söz eden ve Mezgitkale Anıtı'na değinen diğer araştırmacıdır⁴. Deniz Kaplan da Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'nde günümüze kadar detaylı bir şekilde incelenmemiş olan mimari süslemeler açısından ele aldığı yapının Severuslar dönemine ait olabileceğini önermiştir⁵. Bölgede yer alan mezar tiplerini değerlendirirken Yasemin Er Scarbrough⁶ da Mezgitkale Anıtı'ndan bahsetmiş ancak kendisi bir tarihleme önerisinde bulunmamıştır.

Dağlık Kilikia Bölgesi'nin mezar mimarisinin gelişimi ve değişimini ayrıntılı olarak inceleyen Murat Durukan ise Mezgitkale Anıtı ile ilgili ilk kez spesifik bir tarihleme önerisinde bulunarak yapıyı çatı konstrüksiyonuna göre MS 170-180 yılları arasına tarihlemiştir⁷.

Yapının Mimarisini

Anıt yapı araziye güney-kuzey doğrultusunda oturtulmuştur ve anıtın girişi güney cephede yer almaktadır. Ölçüleri 9,50 x 7,60 m olan yapının stylobattan çatı kısmına kadar olan yüksekliği 10 m'dir. Yapının önünde ise ileri doğru kademeli olarak uzanan 2,80 m uzunlukta, basamakları sınırlamış olabileceğini düşündüren podyum uzantısı duvarlar bulunmaktadır (Fig. 2). Bu duvarların dıştan dışa ölçüsü 8,40 m, derinliği ise 2,80 m'dir. Bahsi geçen alanın içi molozla doludur. Yapının merdivenli bir ön girişe sahip olduğu görüşünü destekleyen arkeolojik kanıt ise yine bu alanda bir basamak tespit

¹ Hellenkemper & Hild 1986, 57-58.

² Berns 1996, 100, 105.

³ Cormack 2004, 330-332.

⁴ Durugönül 2008, 193-205.

⁵ Kaplan 2013, 224.

⁶ Er Scarbrough 2017, 2846.151.

⁷ Durukan 2009. Mezgitkale Anıtı'yla ilgili Durukan tarafından yapılan diğer çalışmalar için bk. Durukan 2006, 63-82.

edilmiş olmasıdır. Bulunan basamağın yüksekliği 0,24 m'dir.

Yapıdan ileri uzanan bu blokların ardında, euthynteria seviyesinden stylobata kadar, pseudo-isodom teknikte, kaba bir işçiliğe sahip, üç sıra taşla inşa edilmiş, yüksekliği 1,60 m olan, podyumu oluşturan duvarlar görülmektedir (Fig. 2). Bu durumda, yukarıda bahsedilen 0,24 m yüksekliğe sahip basamakların varlığı göz önünde bulundurulduğunda, yapının yedi sıradan oluşan basamaklarla görkemli bir girişe sahip olduğu önerilebilir. Yapının basamaklı bir girişe sahip olabileceğini Hild, Hellenkemper⁸ ve Cormack⁹ da ifade etmiştir.

Yakın çevrede, Karaböcülü (Fig. 3a) ve Canbazlı 1 (Fig. 3b) gibi tapınak mezarlarında da basamakları sınırlandıran (?) ve ileriye doğru uzanan duvarların varlığı görülmektedir.

Fig. 3a-b

Podyumdan ileri doğru uzanan ve basamakları sınırlandıran iki kademeli kısmın batısındaki dış yüzde, omuz hizasından bacakların üst kısmına kadar bir torso gibi tasvir edilmiş figürün, gövde boyundan daha büyük bir phallosa sahip olduğu görülmektedir (Fig. 4). Figürün gövde boyu 0,56 m olarak verilmişken phallos 0,62 m olarak verilmiştir¹⁰.

Güneyde, ön cephede doğrudan stylobat üzerine oturtulan dört plinthos vardır. Bunlardan doğu ve batı dış cephe tarafında yer alan plinthoslar 0,95 x 0,95 m ölçülerinde olup kare şeklindedir. Bunların iç kısımda kalan iki plinthos ise 0,90 x 0,80 m ölçülerine sahiptir. Plinthosların hepsinin yükseklikleri ise 0,53 m'dir (Fig. 2).

Bu plinthosların üzerinde, yüksekliği 0,55 m olan iki kademeli kaideler yer alır. Kilikia Bölgesi'nde nadir rastlanan bu profilsiz ve iki kademeli kaidelerin en yakın örneği, Soli/Pompeiopolis Sütunlu

⁸ Hild & Hellenkemper 1986, 57.

⁹ Cormack 2004, 330-331.

¹⁰ Bu phallosun ölü kültüründeki anlamı üzerine yapılan değerlendirmeler için bk. Cormack 2004, 330-331; Durukan 2006, 68.

Caddesi'ndeki tek bir sütunda görülür¹¹. Ayrıca, bu plinthoslara verilebilecek en yakın örnek Suriye'de Alympiane Jebel Riha'Æ piramit çatılı mezarında görülür¹².

Fig. 4

Yapının giriş cephesinde, iki parçadan oluşan dört adet yivsiz sütun bulunmaktadır (Fig. 2). Bu sütunlar, kaidenin üzerinden ekhinusa kadar, konsol eklentisiyle birlikte 3,95 m yüksekliğe sahiptir. 2,24 m yüksekliğindeki ilk tamburun üstteki ikinci tamburla birleşmesi bir ara parçayla sağlanmıştır. Bu bağlantı üzerinde yer alan konsollar, yapıya iki katlı bir izlenim vermektedir¹³. Bölgede Demircili II ve IV mezar anıtları gibi iki katlı örnekler bulunmasına rağmen Mezgitkale'deki tasarımla benzeşen mezar anıtı yoktur.

Konsolların bulunduğu sırada yamuk prizma şeklinde kesilmiş olan taşlar, birer atkı veya lento gibi sütunlar arasında uzatılmış ve sütunları da birbirine kenetlemiştir. 0,52 m yüksekliğe sahip olan bu yamuk taşlardan ortadaki ikisinin üst ve alt ölçüleri 1,67 m ve 1,20 m; kenarlarda bulunanların ise 1,27 m ve 0,79 m'dir. Konsollar, sütunlardan 0,47 m dışarıya doğru uzanmaktadır ve 0,58 m genişliğe sahiptir. İç kısımda bulunan iki konsolun üzerinde, iki heykele ait olduğu anlaşılan, 0,25 m uzunlukta ve birkaç cm derinlikte ayak izleri görülmektedir. Sütunların gövdeleri üzerindeyse bu heykelleri destekleyen metallerin yerleştirildiği oyuklar bulunmaktadır¹⁴. Hild ve Hellenkemper, bu konsolların üzerinde mezar sahibine ait büstlerin olabileceğini ileri sürmüşlerdir¹⁵ (Fig. 5a-b).

¹¹ Kaplan 2013, 36.

¹² https://monumentsofsyria.com/ngg_tag/pyramidal-roofed-tomb/, (Erişim Tarihi: 20.04.2023)

¹³ Cormack 2004, 330-331.

¹⁴ Subaşı 2023, 21.

¹⁵ Hild & Hellenkemper 1986, 57.

Fig. 5a-b

Bu konsolların bölgedeki önemli örneklerini, Korykos¹⁶ ve Soli/Pompeiopolis'in Sütunlu Caddeleri¹⁷ ile Diokaesareia'nın Tören Kapısı'nda görmek mümkündür¹⁸. Hierapolis-Kastabala ve Anazarbos gibi kentlerde sütunlara aplieden konsollara ve bazılarında, konsol üzerine yerleştirilmiş heykellere rastlanır¹⁹. Soli/Pompeiopolis'te, bu konsolların taşıdığı heykellere ait onur yazıtları da bulunmuştur²⁰. Yakın coğrafyadaki önemli örnekler arasındaysa, Palmyra'nın Baal Tapınağı²¹ ve Sütunlu Caddesi²² üzerinde görülen konsollu sütunlar sayılabilir.

Mezgitkale'nin ön cephesindeki konsolların üzerine yerleştirilmiş olan 1,18 m yükseklikteki sütun tamburları, düz yüzeyli ve bilezik biçimli astragallerle sonlanır²³. Bunların üzerinde, ünik özellikler taşıyan sütun başlıkları bulunmaktadır ve yapının hem ön hem de arka kısmında var olan köşe pilasterleri de sütunlar üzerinde görülen bu başlıkların paralellere sahiptir (Fig. 6a-b).

¹⁶ Kaplan 2009, 172; Durugönül *et al.* 2006, 23.I, 21-24; Aşkın 2012, 291-321; Stillwell 1976, 392.

¹⁷ Yıldırım 2007, 71-95; Stillwell 1976, 392.

¹⁸ Erol 2019, 11-22.

¹⁹ Peschlow Bindokat 1975, 373-391; Anadolu 2001; Güven 2003, 39-54 Lev. 6, Fig. 1-3; Aşkın 2012, 291-321.

²⁰ Peschlow Bindokat 1975, 376.

²¹ Segal 2013.

²² Erol 2019, 11-22.

²³ Kaplan 2013, 38.

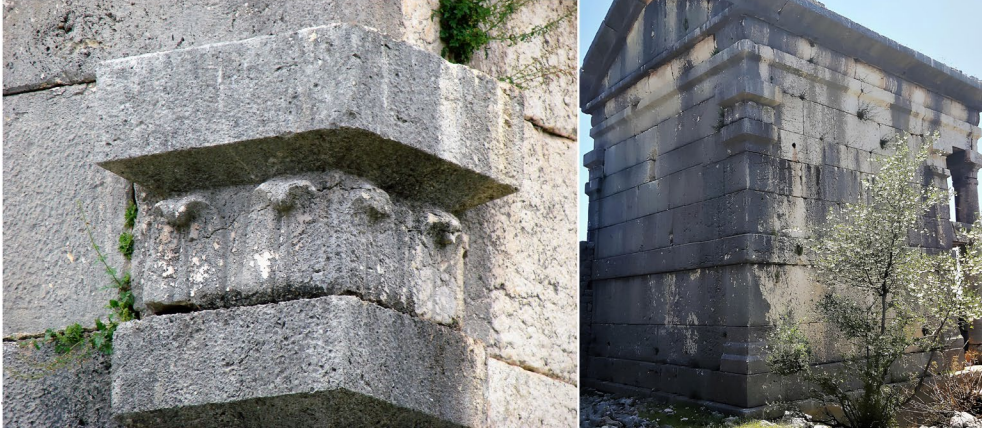

Fig. 6a-b

Fig. 7a-b

Sütun başlıkları, dışa doğru profil veren 0,19 m yüksekliğe sahip astragalın üzerine yerleştirilen tek sıra yaprakla bezelidir. Başlıkların konturları, form olarak Dor düzenini çağrışırsa da Korinth başlığını andıran tarzda sade yapraklarla süslenmiştir. Bu yapraklar 0,29 m yükseklikindedir. Yaprakların üzerinde 0,16 m yüksekliğe sahip ve yukarı doğru genişleyerek açılan süslemesiz ekhinuslar bulunur. Ekhinusların üzerinde, 0,40 m yüksekliğe sahip, 0,98 x 0,98 m ölçülerinde, kare formda abakuslar bulunur (Fig. 7a).

Berns, Mezgitkale Anıtı'nın başlıklarını tanımlayıp stilistik özelliklerine göre bunların Orta İmparatorluk Dönemi'ne ait olması gerektiğine işaret etmiştir²⁴. Kaplan ise sütun ve pilaster başlıklarını diğer yapılarla karşılaştırmış, Mezgitkale Anıtı ile diğer yapılar arasında bir benzerlik bulunmadığını ifade etmiştir²⁵.

Giriş cephesinde bulunan arşitrav üç bloktan oluşmaktadır ve toplam 7,25 m uzunluğa sahiptir. 0,81 m yüksekliğe sahip olan bu süslemesiz blokların ortasında 0,15 m yüksekliğe sahip bir taç yer alır (Fig. 7a).

Yapının kuzey cephesinde ise pilaster sütunlar üzerinde yatay olarak duran ve üç parçadan oluşan tek fascialı bir arşitrav vardır. Süslemesiz arşitravı oluşturan üç blok taşın doğuda olanı 2,54 m, ortada

²⁴ Berns 1996, 100.

²⁵ Kaplan 2013, 41.

yer alanı 2,22 m, batıda olanı ise 2,50 m ölçüsünde (toplam 7,25 m) olup yükseklikleri 0,81 m'dir. Arşitrav blokları 0,45 m yükseldikten sonra 0,15 m'lik dışbükey eğimli bir profil oluşturup 0,25 m düz bir yüzeyle sonlanır ve süsleme unsuruna bu cephede de rastlanmaz (Fig. 6b).

Bölgede tespit edilen arşitravların iki veya üç fascialı olduğu görülmektedir. Mezgitkale Anıtı'nın arşitravı bu yapılarla ele alındığında hepsinden farklılık göstermesi nedeniyle üniktir²⁶. Mezgitkale örneğinin de içinde bulunduğu arşitrav formları MS II. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenmiştir²⁷.

Güney cephede yer alan friz; birbirinden farklı uzunlukta, dışbükey profile sahip, yedi bloktan meydana gelmiştir. Düz yüzeyli ve süslemesiz olan frizin toplam uzunluğu 7,15 m; yüksekliği ise 0,51 m'dir (Fig. 5a-7a). Kuzey cephedeki friz ise farklı ölçülerdeki beş bloktan meydana gelmiştir. Toplam uzunluğu ve yüksekliği güney cephedeki frizin ölçüleriyle aynıdır ve yine süslemesizdir (Fig. 6b). Kilikia Bölgesi'nde Mezgitkale Anıtı dışında düz yüzeyli frize sahip olan Elaiussa Sebaste'deki Augustus Tapınağı (?) ve Demircili V mezar anıt yapılarını da saymak mümkündür²⁸.

Mezgitkale Anıtı üçgen şekilli bir alınlığa sahiptir (Fig. 2-7a). Ön cephedeki alınlığın ortasında, fonksiyonu net olarak anlaşılamayan kızaklı bir mekanizma bulunmaktadır. Onun altında ve tympanonu sınırlandıran zemindeyse simetrik olarak açılmış beş adet oyuk tespit edilmiştir (Fig. 5b). Bu oyukların en uç noktalarda yer alanları, kızaklı mekanizmanın köşelerine birer metre mesafededir ve tümü simetrik olarak yerleştirilmiştir. Kızaklı mekanizmanın tam altında ortali olarak duran oyuğun hemen dibinde, zemine açılmış küçük delikler, buraya yerleştirilen dekoratif unsurları desteklemek amacıyla açılmış olmalıdır. Böyle bir dekorasyon tarzının örneğine rastlanmamıştır. Bu nedenle, buraya yerleştirilmiş olan nesnelere ne olabileceğini söylemek şu an için mümkün görünmemektedir. Ancak alınlığın plastik unsurlarla dekore edildiğini düşünmek olasıdır. Bu sıra dışı süsleme unsurlarının izleri, Mezgitkale Anıtı'nın ne denli ünük bir yapı olduğunu gösteren ipuçları olarak değerlendirilebilir.

Güney alınlıkta yer alan kızaklı mekanizmanın kendisi de başlı başına ünük bir özelliktir (Fig. 5b-7b). Bu kısmın yapılış amacı üzerine farklı görüşler öne sürülebilir. İlk olarak Karaböcülü ve Demircili III anıtlarında olduğu gibi; stellerde, sunaklarda veya lahitlerde de kullanıldığı bilinen bir clipeata imago²⁹ olabileceği beklenebilir. İkinci olarak yine Roma Dönemi lahiti üzerinde görülen kalkan veya levha³⁰ şeklinde bir tür onurlandırma unsurunun bu yuvaya yerleştirilmiş olabileceği önerilebilir. Üçüncü olarak ise bir duvar apliği olabileceği düşünülebilir. Manisa Müzesi'ne Thyateira'dan (Akhisar) getirilmiş olan mermer bir Medusa apliğini³¹ de buna örnek olarak göstermek mümkündür. Kızaklı mekanizmanın varlığı, değiştirilebilir ve portatif dekorasyon unsurlarını akla getirirse de kare çerçevenin üst kısmının yerinde olmaması nedeniyle bu konuyu netleştirmek şimdilik mümkün olmamaktadır. Yapının kuzey alınlığında ise benzer bir durum söz konusu değildir. Bu alınlık üç adet kabartma ile dekore edilmiştir³².

Güney cephede bulunan ve pronaos olarak adlandırılabilir kısmın ardından odaya girilmekte-

²⁶ Kaplan 2013, 41.

²⁷ Berns 1996, 105.

²⁸ Kaplan 2013, 43.

²⁹ Durugönül 2008, 193-205.

³⁰ Koch 2001, 66.

³¹ Dinç & Durugönül 2015, 162-169, 167.

³² Subaşı 2023, 56-80. Ayrıca bu konu ile ilgili makale yayına hazırlanmaktadır.

dir (Fig. 8b). Pronaosta ve odanın zemininde, 0,20 m çapında ve 0,10 m derinlikte küçük birer kaya çanağı bulunmaktadır (Fig. 8a). Bunlar, ölü gömme ritüellerinde veya anma törenlerinde karşılaşılan libasyonla ilgili olmalıdır. Nitekim Adamkayalar'da bulunan kabartmalar arasında libasyon uygulamasının yapıldığını gösteren örnekler mevcuttur³³. Yine Adamkayalar'da bazı kabartmaların önüne açılmış olan kaya çanakları da libasyon ile ilgili kanıtlar olarak değerlendirilmektedir³⁴. Ayrıca Hüseyinler'deki başka bir anıt mezarda da yine aynı amaç için yapıldığı düşünülen sekiz adet kaya çanağı bulunmaktadır³⁵.

Fig. 8a-b

Fig. 9a-b

Fig. 10a-c

³³ Durugönül 1989, 19; Durukan 2007, 158.

³⁴ Durukan 2007, 158.

³⁵ Durukan 2005, 121.

Girişin iki tarafına simetrik olarak yerleştirilen konsolların alt kısmı hem koniktir hem de yuvarlatılmış bir formdadır. Bu konsolların üst kısmında yer alan yüzeyi kaba bir şekilde işlenmiştir ve buraya yerleştirilmiş herhangi bir plastik veya mimari unsura işaret eden bulguya da rastlanmamıştır (Fig. 9a).

Kapıdan odaya geçişte 0,25 m yükseklikte ve 2,67 m uzunluğunda bir eşik taşı vardır (Fig. 8a). Eşik taşının oda içerisinde kalan iki ucunda, simetrik olarak açılmış 0,09 m çapında ve korunabilen kısımdan alınabilen ölçüye göre 0,05 m derinliğe sahip iki delik vardır. Bu deliklere kapı kanatlarının dayanakları oturtulmuş olmalıdır.

Oda 4,90 x 4,90 m ebatlarındadır. Zemini, yapının diğer bölümlerinde de kullanılmış olan taşlarla döşenmiştir (Fig. 9b). Odanın arka kısmı, 0,40 m yükseklikte ve 1,85 x 4,90 m ebatlara sahip bir seki ile yükseltilmiştir ve üzerinde iki mezar teknesi yer alır (Fig. 10a-c). Batı tarafta bulunan mezar teknesinin içten içe uzunluğu 1,82 m iken doğu taraftaki teknenin içten içe uzunluğu 1,92 m dir. Teknelere paralel olarak 0,08 m genişliğe ve 0,04 m derinliğe sahip bir kanal uzanır (Fig. 10c). Bu kanalın da sıvı sunusuyla ilişkili olduğu tahmin edilebilir.

Odanın eşikten tepe noktasına kadar olan yüksekliği 8,26 m'dir. Çatı örtüsünün tonozlu ve yapının genelinde olduğu gibi harçsız olduğu gözlenmektedir. Ayrıca işlemsiz bir korniş tüm odayı çevrelemektedir (Fig. 10a). Kapının genişliği 1,95 m, yüksekliği ise 3,57 m'dir (Fig. 9a-b).

Odanın doğu ve batı duvarında, karşılıklı ve simetrik olarak duran dört konsola ek olarak arka duvarda da iki konsol yer alır (Fig. 10a). Bu konsollar üzerinde herhangi bir plastik unsurun varlığına dair izlere rastlanmamaktadır. Konsol üst yüzeylerinin kabaca işlendiği görülmektedir. Sütunlar üzerindeki konsolların yanı sıra, anıtın iç ve dış cephesinde oldukça belirgin biçimde kullanılmış olan bu konsollara hem Kilikia Bölgesi'nde hem de Levant Bölgesi'nde sıkça rastlanmaktadır³⁶.

Daha önce söz edilen örneklerin dışında, Şam'ın güneyindeki Atıl antik kentinde bulunan iki tapınağın güney cephelerinde ve başka bazı yapıların iç cephelerinde de bu tarz konsollar görülebilmektedir³⁷ (Fig. 11a-b).

Fig. 11a-b

Özellikle dış cephede yer alan konsolların, Mezgitkale'de olduğu gibi, heykel taşıdıklarına işaret eden ipuçları tespit edilmiştir. Örneğin Soli/Pompeiopolis Limanı, imparator Hadrianus'un Anadolu'yu

³⁶ Peschlow Bindokat 1975, 378; Segal 2013, 4.

³⁷ Irvin 2020.

ikinci ziyaretinde verdiği imar desteğiyle bitirilmiş ve bu yardımımdan dolayı Sütunlu Caddede bulunan bir sütun konsolunun üzerine imparatorun heykeli dikilmiştir³⁸. Üstelik bu cadde üzerine, tıpkı Palmyra'da görüldüğü gibi farklı dönemlerde eklentiler yapılmış, konsollu sütun kullanımının devam ettiği anlaşılmıştır³⁹.

Mezgitkale'nin ön cephesindeki konsollardan ikisi üzerinde yer alan heykellerin yüksekliğinin simetriyi bozmayacağı ve sütun başlıklarını kapatmayacağı varsayımından hareketle, konsol ile başlık arasındaki mesafeyi aşmayacak bir ölçüde olmaları gerektiği düşünülebilir. Bu mesafe yaklaşık olarak 1.35 m'dir. Bu kriterlere bağlı olarak heykellerin yüksekliğinin de yaklaşık bu ölçülerde olması gerektiği önerilebilir. Bu düşünceye dayanak olabilecek bir durum, Anazarbos antik kentinin anıtsal girişindeki konsol üzerine yerleştirilmiş Hygieia heykelinin boyutunun da 1,34 m olmasıdır⁴⁰. Ayrıca Roma Dönemi'nde, kişilerin ölümlerinden sonra mezarlarına yapılacaklar hakkında ilgili vakıflara bıraktıkları detaylı vasiyetlerde de bu tip süsleme unsurlarının ölçüleri hakkında talimatlar aktardıkları bilinmektedir⁴¹. Bu vasiyetlerden birinde, yapılması istenen heykelin yüksekliğinin 1,50 m civarında olması gerektiği belirtilmektedir⁴².

Heykellerin varlığı, yapının işlevi hakkında net bir sonuç vermez. Filistin Bölgesi'ndeki Roma Dönemi heykelleri üzerinde bir çalışma yapan Fischer, heykellerin yalnızca tapınaklara atfedilmiş olabileceğini gösteren yeterince kanıtların bulunamadığını, bu heykellerin politik bir yanı bulunan veya seçkin olabileceği düşünülen kişiliklere ait olabileceğini, farklı yer ve yapılarda kullanıldıklarını vurgulamaktadır. Dahası heykellerin büyük alanların yanı sıra daha küçük yapılar için genel bir kullanıma sahip olabileceğini, tanrısal bir heykel olsa bile özellikle bir kült-yeri ya da tapınak aranmasına gerek olmadığını belirtir⁴³.

Mezgitkale Anıtı'nın Bağımsız Anıt Sütunları ve Diğer Heykellere Ait İpuçları

Mezgitkale Anıtı'nın ön cephesinde, yapıdan bağımsız duran iki anıt sütuna ait parçalar görülmüştür. Bunlar muhtemelen arazinin teraslanması esnasında sürüklenmiş veya taşınmış ve arazinin farklı noktalarına dağılmıştır.

İlk sütunun gövde parçasına ait 1,90 x 0,62 m ölçülerine sahip bir tambur (Fig. 12a) ile onun hemen yakın bir noktasında aynı sütunun devamı olduğu anlaşılan bir başlık tespit edilmiş, başlığın üzerindeyse bir heykelle ait ayak izleri belirlenmiştir. Ayak izlerinin ortasında bulunan çukur ise hey-

Fig. 12a-b

³⁸ Peschlow Bindokat 1975, 378.

³⁹ Peschlow Bindokat 1975, 378.

⁴⁰ Gülşen & Durugönül 2021, 1028.

⁴¹ Hopkins 1983, 247.

⁴² Hopkins 1983, 247.

⁴³ Fischer 2009, 401-415.

kelin bir mızrak tutmuş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir (Fig. 12b). Bu sütun gövdesi ve başlığın 14 m güneyinde ise 1,00 x 0,62 m ölçülerinde bir sütun tamburu daha bulunmuştur. Söğüt, bölgede görülen benzer anıt sütunların yüksekliklerinin 4,80 m ile 5,45 m arasında olabileceğini belirtmiştir⁴⁴. Bölgedeki benzer örneklerinden yola çıkılarak bir plinthos üzerinde duran ve tüm parçaları tespit edilemeyen bu sütunun, üzerinde bulunan heykelle beraber, bölgede tespit edilmiş diğer anıt sütunların ölçüleriyle benzerlik gösterebileceği önerilebilir.

Anıtsal yapının güney batısında ikinci bir sütun başlığı daha tespit edilmiştir. Üst tablası 1,10 x 0,68 m ölçülerinde olan başlığın "T" formulu olduğu görülmüştür (Fig. 13a-b). Bu başlığın üzerinde bir çift ayak izi tespit edilmiştir. Burada ayaklardan birinin izi net olarak görülebiliyorken diğer ayak izi deformasyon nedeniyle net olarak seçilememektedir. Bunun yanı sıra ayak izlerinin hemen yanında elips formunda 0,09 x 0,047 m ölçülerinde, ne için açıldıkları tanımlanamayan iki delik daha bulunmaktadır (Fig. 13a). Bu deliklerinde başlık üzerindeki başka plastik unsurlara işaret ettiği düşünülebilir.

Fig. 13a-b

örnek kayıtlara geçirilmiştir⁴⁷. Hüseyinler'de bulunan anıt mezar yapısının önünde de "T" biçimli başlığa sahip başka bir anıt sütuna rastlanmıştır⁴⁸ (Fig. 14).

Kilikia Bölgesi'nde mezar yapılarının yakınına dikilen bağımsız sütunlar, bu sütunların üzerinde bulunan heykel veya kabartmalar, genel olarak bilinen uygulamalar arasındadır. Bu tarz anıt sütunlar benzer birtakım özellikler göstermesinin dışında, farklı yükseklikler ve süslemelere sahip olabilir. Kilikia Bölgesi'ndeki kimi anıtsal mezarlar ile khamosorion tarzında yapılmış mezar yapılarının yanında tespit edilen örneklerde, kabartma şeklinde büstler taşıyan başlıklarla birlikte yazıtların varlığıyla da sık karşılaşılmaktadır⁴⁵. Bu yazıtlı örneklerin en önemlilerinden biri ise Imbriogon Kome'de (Demircili Köyü), kara yolunun batısında bulunur. Keil ve Wilhelm bu sütun üzerinde buldukları yazıtlı kentin adını da saptamışlardır⁴⁶.

Sütunların bazılarının üstünde "T" biçimli bir başlık tipi taşıdığı görülür. Narlıkuyu, Kızılısalı yerleşkesinin takribi 5 km güneyinde bulunan Sakızlıklıharman'da tespit edilmiş *khamosorion* tarzındaki mezar yapısının yanında bu tipte bir

⁴⁴ Söğüt 2005, 103-154.

⁴⁵ Sayar 1998, 345; Nişli cenaze sunakları için bk. Söğüt 2003, 13.

⁴⁶ Keil & Wilhelm 1931, 27.

⁴⁷ Sayar 1998.

⁴⁸ Durukan 2007, 121-122.

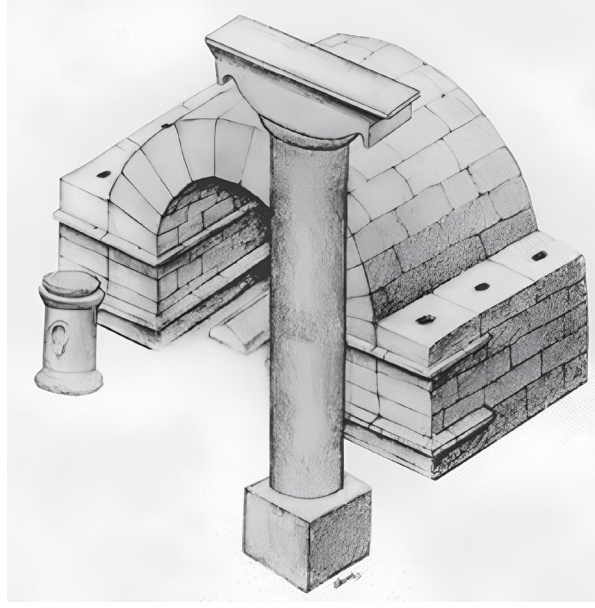

Fig. 14

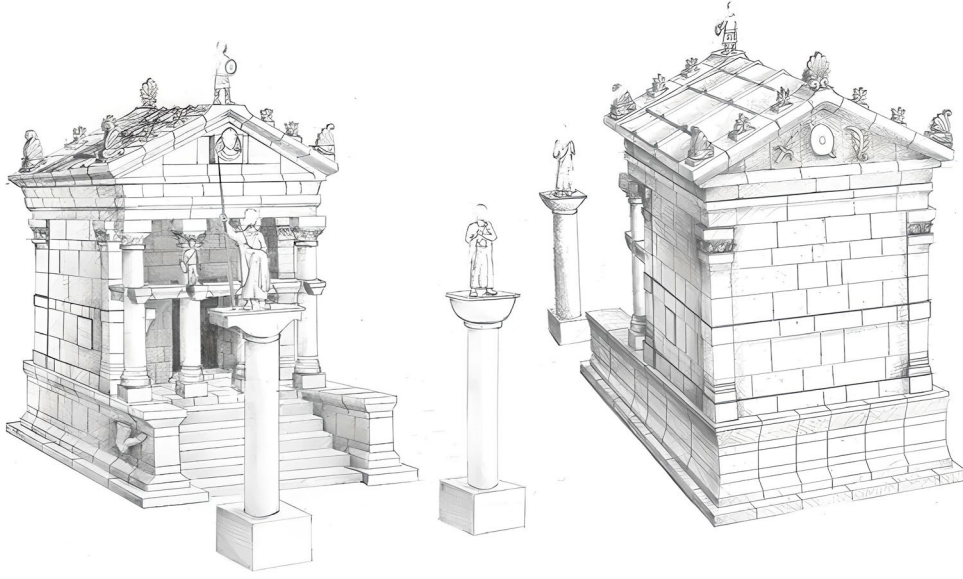

Fig. 15

Bu tip sütunların üzerlerinde görülen kabartma ve heykellerin mezar sahibi ya da onların yakınları ile ilişkili olabileceği önerilir ve bunların bilhassa da mezar sahibini heroize ettiği doğrultusunda bir görüş de bulunmaktadır⁴⁹. Bununla birlikte heroize etme ve anısını devam ettirme kavramlarının birbirlerinden ayrı tutulması gerektiği yönünde başka bir görüş daha vardır⁵⁰. Bu görüşlerin her ikisinin de aslında mezar sahibini onurlandırmak amacıyla kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır.

Mezgitkale Anıtı'nın Rekonstrüksiyon Önermesi

Mezgitkale Anıtı mimari kondisyon açısından oldukça iyi durumdadır. Bozulmaya uğrayan yerler ara-

⁴⁹ Söğüt 2005, 103-154.

⁵⁰ Durukan 2007, 161-162.

sında; basamaklar, yapıdan bağımsız duran iki sütun ve çatı kaplaması ile plastik unsurlar sayılabilir.

Yapıda eksik olan en önemli parça, cephedeki merdivenlerdir. Lakin benzerlik gösteren anıtlara yakın coğrafyalar üzerinde de rastlandığından bu eksikğin ne şekilde tamamlanabileceğine ilişkin bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Örneğin Side'de MS II. yüzyıl sonlarına tarihlenebilen tapınak mezar yapısı ile Patara'da bulunan ve yine aynı tarihlere verilebilecek tapınak mezar yapısında da⁵¹ merdivenlerle çıkılan bir podiyum bulunur. Bu yapılar da Mezgitkale Anıtı'na benzer tapınak görüntüsü taşıyan anıtlardır. Üstelik boyutları açısından bakıldığında Mezgitkale Anıtı'ndan çok daha büyüktür. Ön taraftaki sunağın varlığı da Mezgitkale'nin rekonstrüksiyonu için dikkate alınabilir.

Mezgitkale Anıtı'nda, yerinde olmayan önemli diğer unsurlar, basamaklı girişin önüne yerleştirildiği anlaşılan bağımsız iki anıt sütundur. Bu sütunların bir tanesinin sadece başlığı değil tamburlarına ait parçalar da bulunmuştur. İkinci sütuna ait ise yalnızca başlık kısmı tespit edilmiştir. Bu anıt sütunların, Roma Dönemi tapınak yapılarının ön kısmına dikilebildiği gibi meydanlara da dikildiği bilinir. Kilikia Bölgesi'nde ise çoğunlukla bir mezarın parçası olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır⁵².

Tahrip olmuş ve eksik kısımlar için, dönem özellikleri dikkate alınarak bir rekonstrüksiyon önerisi yapılabilir. Ancak bu öneri, yapının henüz kazı çalışmaları yapılmamasından dolayı bir kesinlik taşımamaktadır ve tahminden öteye gitmez (Fig. 15-16)⁵³.

Fig. 16

Mezgitkale Anıtı Bir Tapınak Olabilir mi?

Oldukça gösterişli bir yapı olan Mezgitkale Anıtı'nın bir tapınak olup olmadığı akıllara takılabilecek sorulardan biridir. Bu soruya açıklık getirebilmek için, anıtın bulunduğu bölgedeki ve yakın coğrafyalardaki benzer yapılar bir bütün olarak incelenmeli, ayrıca yerel kültür bünyesinde bu yapının nasıl anlamlandırılması gerektiği ve yine yerel inanç sisteminde bu yapının ne ifade ediyor olabileceği birlikte incelenmelidir.

İlk olarak coğrafi yakınlık ve mimari paralellikler nedeniyle Dağlık Kilikia ile Levant Bölgesi'nin karşılaştırılması yapılabilir. Levant Bölgesi, İskender dönemiyle birlikte Hellen, Makedonya ve Anadolu şehirlerinden farklı sebeplerle buraya gelen birçok yerleşimciye ev sahipliği yapmıştır. Doğu ile Batı arasındaki bu kültürel hareketlilik ile kaynaşma, Seleukosların siyasal olarak sona ermesi, Roma'nın Akdeniz'e egemen olmasıyla hız kazanır⁵⁴ ve MS II. yüzyılda zirveye ulaşır.

Mezgitkale Anıtı, Roma'nın anıtsal mimarisinin doğu bölgelerinde kendini en çok göstermeye başladığı bu yüzyılın izlerini taşır. Bu dönemde podiyum üzerinde yükselen, giriş cephesinde ihtişamlı

⁵¹ Colvin 1991, 80.

⁵² Sögüt 2005, 103-154.

⁵³ Çizimler, Ressam ve Arkeolog Bayram Şimşek tarafından yapılmıştır. Katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

⁵⁴ Segal 2013, ix.

merdivenleri olan, karışık düzenlerle oluşmuş sütunlara sahip görkemli yapılara rastlanır⁵⁵. Ayrıca tapınak mimarisinde bu tarza sahip yapılar inşa edilmiştir ve bu tapınaklar her batı kentinde olabileceği gibi doğu kentlerinde de bulunmaktadır. Roma'nın geliştirdiği mimari teknikler, doğulu sanatçıların kendilerine özgü yorumlamalarıyla başka bir boyut kazanır⁵⁶. Bu özellik Mezgitkale Anıtı'nda da gözlenebilmektedir.

Mezgitkale Anıtı'nın Levant'taki Tapınak Yapıları ile Benzerlikleri

Mezgitkale Anıtı plan bakımından, Levant Bölgesi'nde görülen prostylos planlı tapınaklarla benzerlikler gösterir. Örneğin Güney Suriye ile Kuzey Ürdün'ü içerisine alan Hauran Bölgesi'nde yer alan tapınaklar Greko Romen tarzda inşa edilmiştir. Bunlar giriş cephelerinde iki sütun bulunan podyumlu tapınak yapılarıdır⁵⁷. Bu tapınakların en küçüğü, Halep ile Hama yerleşimlerini bağlayan yol üzerinde bulunan ve 5 x 10 m ölçülerinde olan Ma'aishurin'deki tapınak (Fig. 17a); en büyüğü ise Suriye'nin güneyindeki Hossn Sfiri'deki 8 x 20 m ölçülerindeki tapınaktır⁵⁸ (Fig. 17b):

“The distylos in antis temples are generally small structures in comparison with temples in other groups but examination of their measurements shows differences; the smallest temple in the group is the one in Ma'aishurin (5 x 10 m) while the largest one is in Hössn Sfiri (8 x 20 m)”⁵⁹.

Segal, bu grupta yer alan tapınakların ortalama uzunluklarının 14 m, yine ortalama genişliklerinin ise 9 m olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca neredeyse tümünün giriş cephelerinde basamaklarla çıkılan bir podyumunun bulunduğunu ve bu podyumların ortalama yüksekliklerinin 2,50 m olduğunu söyler. Yapıların giriş cepheleri ile sütunlar arasındaki mesafenin 2,50 m'den fazla olmadığı ve bu açıklığın üst taraflarının da Suriye alınlığıyla kapatılmış olabileceğini önerir⁶⁰.

Bu tapınak yapıları ile Mezgitkale Anıtı mukayese edildiğinde yapının ölçülerinin yanı sıra cephe düzenlemesinin, podyumun ve girişin üst kısmındaki Suriye alınlığının (Fig. 17c-18) benzerlik taşıdığı dikkat çekmektedir.

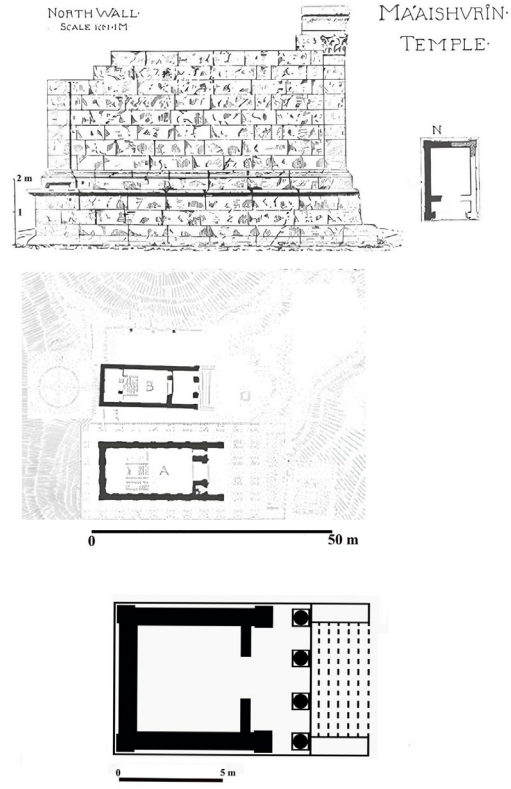

Fig. 17a-c

⁵⁵ Segal 2013, 1-2.

⁵⁶ Segal 2013, 3.

⁵⁷ Irvin 2020.

⁵⁸ Krencker & Zschiezschmann 1938, 22-23; Segal 2013, 109.

⁵⁹ Segal 2013, 3.

⁶⁰ Segal 2013, 3.

Fig. 18

Suriye, Lübnan, Ürdün’de görülen ve distylos plan tarzında inşa edilen tapınaklarda karşılaşılan kimi sütunların üzerinde, heykellerin yerleştirilmesi amacıyla konsollar bulunur. Örneğin, Suriye’nin başkenti Şam’ın takriben 100 km güneyindeki Atıl’da (Fig. 11a) bulunan iki tapınağın güney cephesinde, kimi tapınakların ise iç cephelerinde bunlara rastlanmaktadır⁶¹. Hatırlanacağı üzere Mezgitkale’nin ön cephesindeki 2. ve 3. sütunların üzerinde de iki heykelin varlığına ilişkin ayak izleri tespit edilmiştir (Fig. 5b).

Levant Bölgesi’nde bulunan tapınakların ortalama 2 m genişliğinde ve 4 m yüksekliğinde kapılarının olduğunu belirten Segal, süslemeli söve ile lentolara sahip olan bu kapıların yanlarında ise simetrik duran konsollarının varlığından bahsetmektedir. Bu tarz süsleme unsurlarını, Şam’ın takribi 120 km güney kısmı ve Ürdün sınırına yakın olan Busra’nın 15 km kuzeydoğusunda bulunan Hebran’da, Şam’ın 100 km güneyindeki Atıl’da yer alan Kuzey Tapınağı (Fig. 11a-b) ile Batı Tapınağı’nda ve Suriye’nin kıyı dağlarında yer alan Hossn-Suleiman’daki yapılar üzerinde görmek mümkündür⁶². Gerek Levant’taki örneklerde gerekse de Mezgitkale Anıtı’nın cephesinde karşılaşılan ve giriş kapısının her iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş olan konsollar (Fig. 9a) şaşırtıcı derecede benzerlik göstermektedir. Benzer bir paralellik kapı ve intercolumnium ölçülerinde de görülmektedir⁶³.

Segal’in Levant coğrafyasında yaptığı araştırma ve inceleme sonucu, inşa edilen tapınakların duvar örgü sisteminde bağlayıcı bir malzeme kullanılmadığı, yapıların taşlarının opus quadratum tarzında inşa edildiği, bazı yapılarda duvarların tek sıra taşla bazılarında ise dolgu malzemesi kullanılmadan iç ve dış olmak üzere çift sıra taşla inşa edildiği saptanmıştır. Tapınak duvarlarının köşelerinde pilasterler, duvarların üst kısımlarında ise sima, arşitrav ve friz süslemeleri kullanıldığı not edilmiştir⁶⁴.

Mezgitkale Anıtı’nın hayli sağlam şekilde günümüze ulaşmasından dolayı duvar örgü sisteminde

⁶¹ Irvin 2020.

⁶² Segal 2013, 4.

⁶³ Segal 2013, 4.

⁶⁴ Segal 2013, 5.

bağlayıcı malzemenin kullanılıp kullanılmadığı görülemezken bulunduğu bölgedeki çağdaş yapılarda bağlayıcı unsura rastlanmamaktadır⁶⁵. Duvar örgü sistemi ise Levant Bölgesi'nde de karşılaşılan opus quadratum tarzındadır (Fig. 6b). Yapı her ne kadar bir bütün hâlinde korunmuş olsa da son teknolojilerin kullanımı ile hazırlanan üç boyutlu plandan açıkça anlaşılmaktadır ki yapının uzun kenarlarında yer alan duvarlar, iç ve dış olmak üzere çift sıralı inşa edilmiştir. Ayrıca Levant Bölgesi tapınaklarında görülen köşe pilasterleri ile Mezgitkale Anıtı'nın köşe pilasterleri de oldukça yakın benzerlik göstermektedir.

Suriye, Lübnan ve Ürdün'de bulunan, distylos plan tipli tapınakların pronaos ve naos olmak üzere iki mekânı bulunur. Birçok tapınak yapısında pronaos, naosun üçte biri ölçüsüne sahiptir⁶⁶. Bu plan tipinde naos ve pronaos mekanlarına zemin kaplaması yapılmıştır. Adytonu naosun ayırmak için bir yükselti söz konusudur. Bu alana çıkmak içinse merdiven kullanılır. Yükselti ve merdiven, mekânın iç alanına daha ihtişamlı bir görünüm kazandırır⁶⁷. Mezgitkale Anıtı'nda da pronaos ve mezar odası olmak üzere iki mekândan söz edilebilir. Yapı, distylos planlı tapınakların pronaos ve naosunda görülen üçte bir oranına benzer ölçülere sahiptir. Mezgitkale Anıtı'nın iki alanının da zemin kaplaması bakımından Levant tapınaklarıyla benzerliği bulunmaktadır. Bununla birlikte, adyton olarak değerlendirilebilecek bir alanı yoktur ve mezar odasında merdivenle çıkılan bir yükseltiye rastlanmaz. Mezar odasında görülen ve zemini hareketlendiren tek yükselti, mezar teknelerinin durduğu alanı ayırmak için inşa edilmiş sekidir.

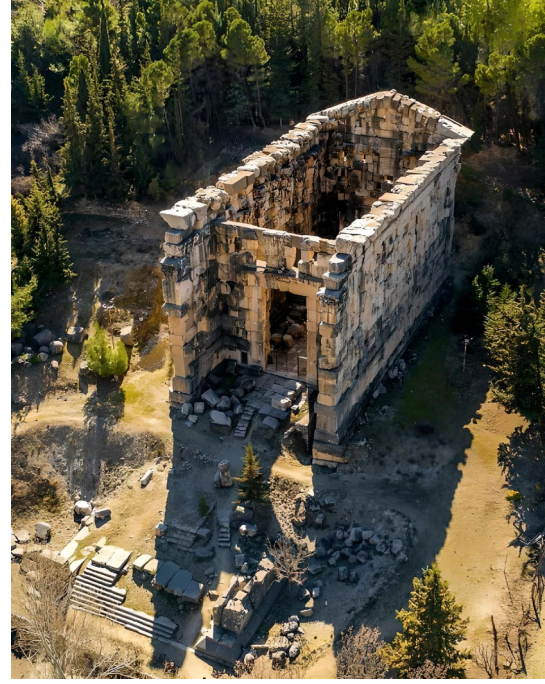

Fig. 19

Levant Bölgesi'nde tetrastylos planlı yapılarla da karşılaşılr⁶⁸. Suriye, Lübnan ve Ürdün'de tespit edilen tetrastylos tarzındaki tapınakların çoğu, distylos planlı tapınaklardaki gibi, merdivenlerle çıkılan podyumlar üzerindedir. Yükseklikleri ise arazinin durumuna göre değişkenlik gösterir. Örneğin Niha'daki A Tapınağı'nda podyumun yüksekliği yaklaşık 5 m iken diğer tapınaklarda bu yüksekliğin 2 m'yi geçmediği ve podyumların alt kısımlarının pervazlarla süslenildiği görülür⁶⁹ (Fig. 19). Benzer özellikler Mezgitkale Anıtı'nda da gözlenir. Bu anıtta podyum yüksekliği 1,60 m olup bu tarzda inşa edilen örneklerle neredeyse aynıdır. Bunun yanı sıra podyumun üç tarafı dışbükey bir profille süslenmiştir (Fig. 2).

Levant bölgesindeki tapınaklarla karşılaştırıldığında Mezgitkale'nin de bir tapınak olabileceği yönünde bir kanı oluşsa da yerel kültür kapsamında ele alındığında daha farklı sonuçlar ortaya çık-

⁶⁵ Kaplan 2013.

⁶⁶ Segal 2013, 6.

⁶⁷ Segal 2013, 7.

⁶⁸ Irvin 2020.

⁶⁹ Segal 2013, 9.

maktadır ve esas belirleyici olan da bu bakış açısıdır. Nitekim her coğrafyanın kendine özgü kabul lenmeleri ve gelenekleri vardır. Bu bağlamda Mezgitkale Anıtı'nı Olba Bölgesi'nin muhafazakâr yapısı kapsamında değerlendirmek gerekmektedir.

Olba Bölgesi'nin Kültürel Dokusu İçinde Mezgitkale Anıtı'nın Değerlendirilmesi

Suriye coğrafyasında tespit edilebilen, MS I.-III. yüzyıllara ait 37 tapınak yapısının 14'ünün prostylos tarzında bir planı olduğu belirlenmiştir⁷⁰. Bu görünüş, Suriye Bölgesi'nde tapınak yapılarının inşasında prostylos plan tercihinin bir hayli popüler olduğuna işaret etmektedir. Olba Bölgesi'nde tespit edilen tapınaklar ise farklı plan türleri gösterir ve prostylos planlı tapınakların böyle bir yoğunluğu söz konusu değildir. Elaiussa Sebaste'deki Augustus tapınağı⁷¹ ile Korykos'taki Roma Dönemi tapınağı⁷² peripteros planlıdır. Bilinen diğer Roma tapınakları arasında; Korykion Antron'daki amphiprostylos planlı örneği⁷³, Diokaesareia'daki Erken İmparatorluk Dönemine ait olan ve sıra dışı bir plana sahip Tyche tapınağı ve Diokaesareia'da yine Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen prostylos planlı podyumlu tapınağı göstermek mümkündür⁷⁴. Son örnek, Olba Bölgesi'nde bilinen prostylos planlı tek örnek olma özelliği taşımaktadır. Bu durum, Mezgitkale'nin tanımını yaparken plana göre fikir yürütmenin geçerli bir yöntem olamayacağını gösterir.

Olba Bölgesi'ndeki tapınakların buldukları alanlara bakıldığında da Mezgitkale Anıtı'nın bir tapınak olarak değerlendirilmesi zorlaşmaktadır. Nitekim Korykion Antron'daki kutsal alanda yer alan tapınak dışında bulunan bütün örneklerin kent merkezinde inşa edildiği görülmektedir⁷⁵. Mezgitkale'nin konumuna bakıldığında yerleşim yerlerinden ve kutsal alanlardan uzakta yer aldığı görülmektedir. Hâlbuki Roma Dönemi'nde Olba Bölgesi'ne yerleştirilen en önemli kültürel değişikliklerden biri, yerleşim alanlarından uzakta inşa edilen tapınakların, yerleşim alanının içine taşınmış olmasıdır⁷⁶. Bu da Roma Dönemi'nde yerleşim alanı dışında yapılan Mezgitkale Anıtı'nın tapınak olma olasılığını zayıflatmaktadır.

Mezgitkale Anıtı'nın bir tapınak mı yoksa mezar mı olduğuna karar vermek için dikkate alınması gereken önemli hususlardan biri de bu anıtın içinde bulunduğu kompleksin tanımlanması ve bölgedeki benzer komplekslerle karşılaştırılmasıdır.

Günümüze kadar Mezgitkale Anıtı tek başına duran bir yapıymış gibi değerlendirilmiş olsa da anıtın yaklaşık 40 metre kuzeybatısında bulunan büyük bir çiftlik yapısı ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Mezgitkale Anıtı'nı her açıdan anlamaya yardımcı olabilecek bazı önemli ipuçları da yine yapının kendisinde saklıdır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olduğu anlaşılan ve yaklaşık 12 x 14 m ölçülerinde olan bu çiftlik yapısı, monumental bloklarla inşa edilmiş kalın duvarlara sahiptir. Bilhassa kuzey cephede bulunan arka duvar, takribi bir metre kalınlığındadır. Henüz bir kazı çalışması yapılmadığından hakkında yeterince bilgi bulunmayan bu yapıda iç mekânın konsollarla çevrili olması, bunun iki katlı bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Alt kata ait taşların iç yüzeyi oldukça kaba bir işçilikle yapılmış olmasına rağmen üst kata ait taşların iç yüzeyleri pürüzsüz bir işçilik göstermektedir.

⁷⁰ Krencker & Zschietzschmann 1938, 117-118.

⁷¹ Gough 1954, 53; Kaplan 2009, 13-32; 2016, 125; Durukan 2011, 154-156.

⁷² Kaplan 2008, 227.

⁷³ Feld & Weber 1967, 17, 255-256; Hermes Zeus, ve Pan için inşa edilmiş olabileceğine ilişkin bk. Durukan 2019, 23.

⁷⁴ Kaplan 2012, 183-200.

⁷⁵ Söğüt 2001, 194.

⁷⁶ Durukan 2011, 137-189.

(Fig. 20a). Bu ipuçlarından hareketle üst katın bir nevi yaşam alanı olduğu düşünülebilir. Alt katın fonksiyonu hakkında ise ipucu veren en önemli bulgu, mekânın orta kısmında duran, oldukça büyük boyutlardaki yuvarlak bir kırma teknesidir (Fig. 20b). İki tarafı da içbükey olarak derinleştirilmiş olan ve çanak formuna getirilmiş bu taşın dışında zeytinyağı üretiminde kullanılan başka bir ezme taşı da yapının hemen dışında bulunmuştur (Fig. 20c).

Bu durum zengin ve kombine bir yapıdan söz edilebileceğini göstermektedir. Var olan ipuçları, bu yapının çevresinde büyük ölçekli tarımsal üretim yapıldığına, mahsulün bu yapının alt katında işlendiğine ve olasılıkla depolandığına işaret etmektedir. Hild ve Hellenkemper de çok fazla detaya girmeden, bu kompleksin büyük bir çiftlik olduğuna değinmişlerdir:

“Gegen die Rückfront des Grabtempels sind Mauern eines mindestens zweigeschossigen Gebäudes gesetzt (Abb. 53), die, der Bautechnik nach zu urteilen, der spätrömisch-frühbyzantinischen Zeit angehören. Weitere Mauern einzeln stehender zweigeschossiger Bauten und (wiedergenutzte) Zisternen sind Teil dieses landwirtschaftlichen Gutes. Die wirtschaftliche Größe und Bedeutung des Hofes erschließt sich nicht allein aus dem Grabtempel, sondern auch aus dem Umfang der wohl ehemals gedeckten Ölmühle mit zwei im gleichen Raum nebeneinander angeordneten Pressen (Abb. 54). Es ist die bislang größte Einzelanlage, die im Gebiet der Kilikia Tracheia von uns beobachtet wurde”⁷⁷.

Fig. 20

Gösterişli çiftlik evinin sahibinin, çevredeki tarım topraklarının da sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Hild ve Hellenkemper, mimari teknik kullanımını dikkate alarak çiftlik yapısının Geç Roma ve hemen sonrası döneme ait olduğunu tahmin etse de bu oldukça spekülatif bir öneri olarak durmaktadır. Nitekim farklı tekniklerle inşa edilen duvarlar, aynı noktada farklı evrelere ait eklentiler bulunduğunu göstermekte ve kompleksin geç evresinin Hild ve Hellenkemper'in önerdiği tarihle paralel olduğunu düşündürmektedir. Erken evreye ait olduğu anlaşılan kaliteli duvarlar ise, tıpkı Mezgitkale anıtı gibi, bölgede sık rastlanan MS II. yüzyıl örnekleriyle paralellik göstermektedir.

Denizden yüksekliği yaklaşık 500 m olan bu nokta gerek rakım ve yamaç gerekse de toprak kalitesi bakımından özellikle zeytin yetiştiriciliği için oldukça elverişli koşullara sahiptir. Teraslanmış yamaçların güneybatı doğrultusunda olması

nedeniyle, tarım yapılan alanlar hem güneş ışıklarından hem de denizden gelen nemli rüzgarlardan en üst seviyede yararlanmaktadır. Tüm bu faktörler, zeytin mahsulünü arttıran öteki önemli etmenlerdir. Dolayısıyla bu alanlarda zeytin tarımı ile uğraşmanın oldukça kazançlı bir iş olduğu anlaşılmaktadır. Yapının inşasında kullanılmış olan taşların büyüklüğü ile gösterişi ise bu kazancın ölçü-

⁷⁷ Hellenkemper & Hild 1986, 55.

süyle bağlantılı olmalıdır. Ayrıca yukarıda aktarılan alıntıda görüleceği üzere Hild ve Hellenkemper, Dağlık Kilikia'da gördükleri en büyük pres taşının da bu yapının içinde olduğunu ifade etmektedir.

İki görkemli yapının yakınlığı dikkate alındığında mezar anıtı ile çiftlik evinin birbirinden farklı ailelerle ilişkili olamayacağı anlaşılmaktadır. Zira sadece 40 m gibi kısa bir mesafede yer alan iki yapı da kendi kategorilerinde oldukça zengin görüntü vermektedir. Bu bağlamda geniş bir arazinin aynı aileye ait olma olasılığı çok güçlüdür. Bu arazide hem zeytin tarımı yapılmış, zeytinyağı üretilmiş, ikamet edilmiş, hem de aile fertlerinin defnedildiği gösterişli bir mezar anıtı inşa edilmiş olabileceği öne-rilebilir. Çiftlik evinin gösterişi ile mezar anıtının ihtiŐamı birbiri ile uyumludur.

Zengin ve güçlü insanlar, tarihin her döneminde ihtişamlı yapıları prestij amaçlı inşa etmiş ve bu yaptıklarıyla toplumdaki statüleri hakkında mesaj vermişlerdir. Bilhassa tapınak mezarlar, bu kişilerin toplumsal statülerini öne çıkarabilmeleri için yararlandıkları en çarpıcı yapı formlarından biri olmuştur. Tıpkı günümüzde bir rezidansın veya özel villanın yarattığı etkiyi yaratmaktadır. Bu yüzden, toplumda ekonomik bakımdan fark yaratmış olan ailelerin bu yapı formuna itibar ettiği, hatta Demircili ve Cambazlı gibi yerleşimlerde, zengin aileler arasında bunun bir rekabet unsuruna dönüŐtüğü bile hissedilmektedir. Mezgitkale Anıtı'nda da benzer bir durum beklenir. Geniş bir araziye sahip olduğu anlaşılan elitlerden biri hem geniş tarım arazisi hem gösterişli çiftlik evi hem de mezar anıtı ile bir çeŐit gövde gösterisi yapmıştır.

Bu saptama aynı zamanda, Mezgitkale'nin bir tapınak olmadığını göstermesi bakımından en önemli kanıtlarından biridir. Çünkü yapının durduğu arazinin kişisel mülk olduğu ve kişinin özel tercihleri doğrultusunda böylesi bir anıt inşa ettirdiği anlaşılmakta, başka bir deyiŐle yapının kamusal anlamda bir yönü olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Yapının lokasyonu ve sosyolojik anlamı dikkate alınarak yapılan bu değerlendirmeler sonucunda Mezgitkale Anıtı'nı, tarımsal amaçlı bir kompleksin veya bir büyük çiftliğin içinde yer alan bir tapınak mezar olarak tanımlamanın isabetli olacağı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapının gösterişi ve ekilen alanın genişliği de bu büyük çiftliğin kazançlı bir gelire sahip olduğuna işaret etmekte, çiftlik sahibinin böyle gösterişli bir mezar anıtı inşa ettirebilecek ekonomik güce sahip olduğu düşüncesini desteklemektedir. Eğer Mezgitkale Anıtı bir tapınak olarak değerlendirilecek olursa Olba Bölgesi'nde bugüne kadar tapınak mezar olarak değerlendirilen yapılar yeniden tanımlanması gerekecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Anadolu M. U. 2001, *İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları*. İstanbul.
- Aşkın E. 2012, "Korykos (Dağlık Kilikia) Sütunlu Caddesi ve Kuzey Kapısı". *Olba XX*, 291-321.
- Berns C. 1996, "Zur Datierung der Tempel in Seleukeia am Kalykadnos und in Elaiussa-Sebaste (Kilikien)". *Damaszener Mitteilungen* 10, 135-154.
- Colvin H. 1991, *Architectura and the After-Life*. New Haven and London.
- Cormack S. 2004, *The Space of Death in Roman Asia Minor*. Wien.
- Dinç M. & Durugönül S. 2015, "Manisa Müzesi'ndeki Hermeler ve Bir Duvar Aplik'i". Ed. S. Durugönül, *Manisa Müzesi Heykeltraşlık Eserleri*. İstanbul, 162-169.
- Durugönül S. 1989, *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien* (BAR IntSer 511). Oxford.
- Durugönül S. 2008, "Silifke Müzesinden Bir 'Clipeta Imago'". *Olba XVI*, 193-205.
- Durugönül S., M. Durukan & G. Mietke 2006, "2004 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzeysel Araştırması". *AST* 23/1, 21-24.
- Durukan M. 2005, "Monumental Tomb Forms in the Olba Region". *Anatolian Studies* 55, 107-126.
- Durukan M. 2006, "Doğu Dağlık Kilikya'da Mezarlar Üzerinde Görülen Bazı Semboller". *Adalya IX*, 63-82.
- Durukan M. 2007, "Chronology Dead Cult in Olba Region During Hellenistic and Roman Periods". *Anatolia Antiqua XV*, 147-164.
- Durukan M. 2009, "Chronology of the Temple Tombs in the Rough Cilicia". *Byzas* 9, 343-370.
- Durukan M. 2011, "Olba Teritoryumunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri". *Adalya XIV*, 137-188.
- Durukan M. 2019, *Olba Hanedanlık ve Sonrası*. Mersin.
- Er Scarbrough Y. 2017, *The Funerary Monuments of Rough Cilicia and Isauria*. Oxford.
- Erol A. F. 2019, "Anadolu Roma İmparatorluk Dönemi Sütunlu Caddelerinin Antik Şehircilik Kavramı İçindeki Yeri". *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi* 1/1, 11-22.
- Feld O. & Weber H. 1967, "Tempel und Kirche über der Korykischen Grotte (Cennet-Cehennem) in Kilikien". *IstMitt* 17, 254-278.
- Fischer M. L. 2009, "Sculpture in Roman Palastine. Important and Local Production". Eds. Musée de l'Arles et de la Provence antiques Centre Camille-Jullian, *Actes du Xe Colloque International sur l'art Provincial Romain, Arles, 21-23 Mai 2007*. Rome, 401-415.
- Gough M. 1954, "A Temple and Church at Ayaş". *Anatolian Studies* IV, 49-64.
- Gülşen F. & Durugönül S. 2021, "A Hygieia-Hypnos Statue from Anazarbos". *Archäologischer Anzeiger* 2020/2, 1-16.
- Güven S. 2003, "Evolution of Colonnaded Avenues in the Roman Cityscape: Role of Cilicia". *Olba VIII*, 39-54.
- Hellenkemper H. & Hild F. 1986, *Neue Forschungen in Isaurien und Kilikien*. Wien.
- Hopkins K. 1983, *Death and Renewal. Sociological Studies in Roman History* 2. Cambridge.
- Irvin A. W. 2020, *Community and Identity at the Edges of the Classical World*. USA.
- Kaplan D. 2008, "Korykos Tapınağına İlişkin Öneriler". *Olba XVI*, 227-248.
- Kaplan D. 2009, "Korykos Takı ve Sütunlu Caddesi Mimari Süslemeleri". *Arkeoloji Dergisi XIII*, 169-182.
- Kaplan D. 2012, "Diokaisareia'daki (Dağlık Kilikia) Podyumlu Tapınak için Tarihleme ve Kült Önerisi". *Olba XX*, 183-200.
- Kaplan D. 2013, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Kaplan D. 2016, "Doğu Dağlık Kilikia'da Augustus Dönemi'nde Batılı Etkiler ve Rotalar". *Anadolu* 42, 125-136.
- Keil J. & Wilhelm A. 1931, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien. MAMA III*. Manchester.
- Koch G. 2001, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. İstanbul.

- Krencker D. & Zschietzschmann W. 1938, *Römische Tempel in Syrien*. Berlin.
- Peschlow Bindokat A. 1975, "Zur Säulenstraße von Pompeiopolis in Kilikien". *Istanbul Mitteilungen* 25, 373-391.
- Sayar M. H. 1998, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1996". *AST XV/1*, 331-360.
- Segal A. 2013, *Temples and Sanctuaries in the Roman East*. Oxford.
- Söğüt B. 2001, "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları: İmparator Claudius Dönemi Tapınakları". Eds. E. Jean, A. M. Dinçkol & S. Durugönül, *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux/ Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler* (Varia Anatolica 13). İstanbul, 479-504.
- Söğüt B. 2003, "Dağlık Kilikia Bölgesi Mezar Nişleri". *Olba VII*, 239-260.
- Söğüt B. 2005, "Tombs with Monumental Columns in The Olba Region". *Olba XI*, 95-154.
- Stillwell R. 1976, "Hieropolis Castabala". Eds. M. H. McAllister, R. Stillwell & W. L. MacDonald, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*. New Jersey, 392.
- Subaşı B. 2023, *Mezgitkale Anıtı (Mimarisi ve Sosyo Kültürel Çözümlemesi)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Yıldırım Ş. 2007, "Yeni Araştırmaların Işığında Soloi-Pompeiopolis Liman Caddesi". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi* 4/1, 71-95.